

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, доцента

Андрощук Ірини Василівни на дисертацію

Тушко Клавдії Юріївни «Система підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04- теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Правоохоронні структури в суспільній ієрархії, зокрема Державна прикордонна служба України (ДПСУ), належать до соціальних інститутів, тобто до тих утворень, без яких повноцінне функціонування українського суспільства неможливе. В контексті цього актуальність дослідження простежується у двох напрямках. Перший напрям обумовлений тим, що на офіцерів ДПСУ покладено виконання важливих функцій внутрішньодержавного та міждержавного масштабу, а тому вони мають характеризуватися високим рівнем компетентності, освіченості та професіоналізму. Зауважимо, що виконання цих функцій передбачає забезпечення високого рівня здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до взаємодії, зокрема професійної, як представників соціального інституту. Другий напрям обумовлений воєнними викликами і загрозами на державному кордоні, необхідністю разом із військовими та правоохоронними формуваннями та органами України протидіяти збройній агресії. Для забезпечення злагодженої роботи по усуненню загроз на державному кордоні, на часі, особливої важливості набуває забезпечення високого рівня здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до взаємодії в сучасних умовах. Саме професійна взаємодія для сучасних офіцерів-прикордонників є способом досягнення оптимальних результатів та показник компетентності та професіоналізму. Актуальність теми дослідження посилюється також оновленням вимог до професійної підготовки офіцерів-прикордонників Державної прикордонної служби України, що обумовлює потребу в модернізації освітнього процесу у військових вищих навчальних закладах і в розробленні сучасної системи підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії.

У контексті наведених міркувань вважаємо тему дослідження Тушко Клавдії Юріївни «Система підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії» актуальною і своєчасною.

Дослідження виконано відповідно до плану наукової та науково-технічної діяльності Національної академії ДПСУ імені Богдана Хмельницького у межах

науково-дослідних робіт: «Теоретичні та методологічні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії» (шифр 219–0099 I); «Теоретичні основи застосування інтерактивних технологій у процесі підвищення кваліфікації офіцерів Державної прикордонної служби України» (шифр 219–0096 I).

2. Найбільш суттєві результати, що містяться в дисертації. Дисертація Тушко К. Ю. є комплексним теоретико-експериментальним дослідженням, що характеризується високим рівнем узагальнення результатів дослідження. До найбільш вагомих результатів, що становлять теоретичне значення відносимо такі:

– цілісно обґрунтовану концепцію підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії як основну авторську ідею стосовно сутності педагогічного процесу, спрямованого на формування здатності майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії, що ґрунтується на теоретико-методологічних положеннях, принципах і підходах;

– розроблену й апробовану систему підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії як складник системи їх професійної підготовки, що, у свою чергу, є частиною системи вищої військової освіти в Україні;

– виокремлені педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії (розвиток мотивації курсантів щодо набуття вмінь і навичок професійної взаємодії та їх застосування в оперативно-службовій діяльності; упровадження педагогічного керівництва процесом підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії; використання можливостей змісту гуманітарних і фахових навчальних дисциплін у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії на основі інтегративного підходу; забезпечення діалогічності в освітньому середовищі для майбутніх офіцерів-прикордонників);

– розроблену технологію реалізації системи підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії, що містить: зміст підготовки, методи навчання в контексті певних організаційних форм і способів взаємодії суб'єктів освітнього процесу, логіку використання цих методів, алгоритм оцінювання результату опанування навчального матеріалу з комплексом навчально-методичних інструментів.

Наголосимо також на цінності уточнення змісту основних дефініцій дослідження, зокрема на уточненні поняття «професійна взаємодія майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії».

3. Нові факти, одержані здобувачем. Оцінюючи наукове дослідження варто відзначити наукову новизну, своєчасність постановки проблеми та її розв'язання. Беззаперечна цінність педагогічного дослідження зумовлена тим,

що *вперше*: обґрунтовано концепцію підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії, яка ґрунтується на соціально-філософських положеннях теорії взаємодії, визнаних і доведених положеннях педагогічної і психологічної науки, що є взаємопов'язаними між собою й охоплюють методологічний, теоретичний і технологічний концепти; розроблено систему підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії, що складається з трьох взаємопов'язаних блоків (цільового, технологічного, результативно-діагностичного), та технологію її реалізації; обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії (розвиток мотивації курсантів щодо набуття вмінь і навичок професійної взаємодії та їх застосування в оперативно-службовій діяльності; упровадження педагогічного керівництва процесом підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії; використання можливостей змісту гуманітарних і фахових навчальних дисциплін у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії на основі інтегративного підходу; забезпечення діалогічності в освітньому середовищі для майбутніх офіцерів-прикордонників); *уточнено*: сутність поняття «професійна взаємодія майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії» (цілеспрямований, зумовлений метою професійної діяльності процес безпосереднього або опосередкованого впливу його учасників один на одного, спрямований на реалізацію завдань оперативно-службової діяльності), структуру здатності майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії як сукупність мотиваційно-ціннісного, діяльнісного, когнітивного та рефлексивного компонентів та її зміст;

Дисертанткою в процесі дослідження удосконалено: критерії здатності майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії (мотиваційно-ціннісний, інформаційно-пізнавальний, операційний, аналітичний) шляхом використання показників, що уможливають її діагностику за визначеними рівнями (низьким, нижче середнього, середнім, вище середнього, високим);

Подальшого розвитку в дослідженні набули: наукові уявлення про теорію й методику підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії шляхом узагальнення зарубіжного досвіду вирішення цієї проблеми та визначення особливостей професійної взаємодії фахівців сектору оборони та безпеки; наукові уявлення про сутність понять «суб'єкти професійної взаємодії» і рівні професійної взаємодії (макрорівень, мезорівень, мікрорівень).

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Чіткість та структурованість наукового апарату дослідження уможливило системно підійти до визначення здобувачкою стратегії роботи, виокремлення методологічних підходів її

реалізації, розуміння теоретичних засад роботи, окреслення науково-дослідницького поля основних питань, які належить вивчити. Здійснений аналіз наукових праць, нормативних документів та практичного досвіду дав змогу дисертантці виокремити основні суперечності підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії, що сприяло систематизації наукового пошуку та його результатів.

Ознайомлення з рукописом дисертації та авторефератом дає підстави для висновку щодо досвідченості автора дослідження, глибокого розуміння сутності наукової проблеми, відповідальності за результати наукового пошуку, узагальнення та теоретично обґрунтовані висновки. Відмітимо, що проблема дослідження має міждисциплінарний характер, оскільки її розв'язання передбачало вивчення широкого кола питань у різних наукових галузях: філософії, соціології, психології та педагогіки.

Зміст роботи відповідає меті і завданням дослідження, відображає логіку їх виконання. Основні наукові результати, теоретичні напрацювання та методичні положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертаційному дослідженні Тушко К. Ю., є науково обґрунтованими, що забезпечено комплексністю використання теоретико-методичних підходів, глибоким вивченням та аналізом вітчизняних та іноземних джерел (477 найменування), коректним застосуванням методів наукового пошуку, логічністю узагальнень. Висновкам і розробкам, які представлені в дисертації, властива повнота та логічність викладу, достатній рівень обґрунтованості й достовірності.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Наукові здобутки Тушко К.Ю. з проблеми підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії складають теоретичну і методичну базу для подальших досліджень з проблем розвитку педагогічної науки й професійної освіти, національної безпеки та безпеки державного кордону.

Робота має беззаперечне практичне значення, оскільки дисертантом розроблено та впроваджено навчально-методичні матеріали для викладання навчальних дисциплін «Філософія», «Політичні та економічні система», «Соціологія, етика, естетика та релігієзнавство» тощо з урахуванням сучасних тенденцій діяльності офіцерів ДПСУ та їхньої підготовки до професійної взаємодії; розроблено комплект інтелект-карт з навчальної дисципліни «Соціологія, етика, естетика та релігієзнавство»; розроблено сайт «Професійна взаємодія у ДПСУ» (<https://cutt.ly/iajyzxl>); розроблено програми і зміст психолого-педагогічного тренінгу «Професійна взаємодія офіцерів-прикордонників»; розроблено навчально-методичні матеріали для викладання навчальних дисциплін «Тактика прикордонної служби», «Гилове забезпечення

ДПСУ», «Вогнева підготовка»; підготовлено методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії. Авторські навчально-методичні матеріали доцільно використовувати для підготовки навчально-методичної літератури нового покоління, розроблення спеціальних інтегрованих курсів професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та фахівців інших галузей.

Рівень апробації результатів дисертаційного дослідження є достатнім і підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня: міжнародних, всеукраїнських, міжвузівських. Основні результати дослідження використовуються в освітньому процесі вітчизняних навчальних закладів, зокрема, Національної академії Національної гвардії України (акт реалізації від 18.12.2019 р.), Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (акт реалізації № 100/157 від 28.12.2019 р.), Харківського національного університету внутрішніх справ (акт реалізації від 14.02.2020 р.), Військової академії (акт реалізації № 2/5/121 від 20.02.2020 р.) і Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (акт реалізації № 182/1417 від 08.04.2020 р.).

6. Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертація Тушко К.Ю. має науково обґрунтовану структуру і складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 477 найменувань, та 18 додатків на 119 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 543 сторінки. Обсяг основного тексту складає 347 сторінок і містить 6 рисунків на 6 сторінках і 17 таблиць на 19 сторінках.

Принадно відзначаємо вміння дисертанта узагальнювати й систематизувати дослідницький матеріал. Аналіз змісту дисертації засвідчив, що дослідження системно організоване: структура відображає логічний виклад дослідницької думки; окреслено його об'єкт і предмет; визначено мету; чітко сформульовані завдання, у відповідності до яких послідовно викладено зміст тексту дисертації; у висновках забезпечено доказове вирішення поставлених завдань.

Осмилюючи сутність поняття «взаємодія» як організований процес, який характеризується безпосереднім або опосередкованим зв'язком суб'єктів, що сприяє взаємообумовленому впливу суб'єктів один на одного, Тушко К.Ю. чітко виокремлено сутнісні властивості взаємодії: цілеспрямованість, контекстність, предметність, взаємодоповнення, взаємопідтримка, координація, єдність інформаційного, емоційного й духовного у процесі взаємодії; принципи взаємодії: інтерактивність, повага до співрозмовника й самоповага, суверенність особистості, неупереджене ставлення до суб'єкта, урахування його інтересів, створення ситуації успіху; типи взаємодії: конкуренція, кооперація,

змагання, співробітництво. Це уможливило системно підійти до визначення поняття «професійна взаємодія майбутніх офіцерів ДПСУ» як цілеспрямованого, зумовленого метою професійної діяльності процесу безпосереднього або опосередкованого впливу його учасників один на одного, спрямованого на реалізацію завдань оперативно-службової діяльності.

Визначення основних методологічних підходів дослідження (системний, синергетичний, компетентнісний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, акмеологічний, аксіологічний, партисипативний, суб'єктний, інтегративний та комунікативний) дозволило авторці науково обґрунтовано та цілісно використати їх потенційні можливості для формування в курсантів здатності до професійної взаємодії, зокрема кожного з її компонентів: мотиваційно-ціннісного (інтереси, потреби і мотиви), когнітивного (сутність загальних і спеціальних професійних знань), діяльнісного (професійні вміння та навички), рефлексивного (професійні цінності, самоаналіз).

Чіткість та послідовність реалізації положень парадигм гуманістичного, компетентнісного, системного, особистісно зорієнтованого та діяльнісного підходів, теорій соціальної дії та взаємодії; педагогіки партнерства; положень про синергетичний розвиток системи підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії у ВВНЗ з урахуванням зовнішнього контексту і внутрішніх чинників, дали змогу Тушко К.Ю. реалізувати три взаємопов'язані концепти: методологічний, теоретичний і технологічний.

Вагомим результатом дисертаційного дослідження Тушко К.Ю., на наш погляд, є узагальнення сучасних тенденцій підготовки майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони до професійної взаємодії в зарубіжних країнах (США, Федеративна республіка Німеччина, Республіка Польща, Франція, Великобританія), що дало змогу виокремити значну кількість різноманітних форм, методів і підходів щодо налагодження та реалізації професійної взаємодії.

Завершеність дослідження, його практична зорієнтованість визначається розробленням системи підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії, основними складниками (блоками) якої є: цільовий, технологічний, результативно-діагностичний. Перевагою дослідження є те, що дисертанткою запропоновано своєрідний алгоритм упровадження концепції та педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії – технологію реалізації системи підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії, що містить такі компоненти: зміст підготовки, методи навчання в контексті певних організаційних форм і способів взаємодії суб'єктів освітнього процесу, логіка

використання цих методів, алгоритм оцінювання результату опанування навчального матеріалу з комплексом навчально-методичних інструментів.

Наголосимо на цінності положень щодо перспективних напрямів й практико орієнтованих методичних рекомендацій науково-педагогічним працівникам щодо підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії.

Представлений кількісний та якісний аналіз результатів формувального етапу експерименту, порівняння показників контрольної та експериментальної груп підтверджують висунуту гіпотезу про ефективність обґрунтованих авторкою концепції, системи, технології її реалізації та педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії.

Загальні висновки цілісно відображають результати дослідження. Дисертація виконана на належному науковому рівні.

7. Повнота викладення результатів в опублікованих працях. Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано у 64 наукових працях, із них 1 монографія, 21 наукова стаття (4 – у співавторстві) – у фахових виданнях України в галузі педагогіки (у тому числі 9 статей – у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних), 2 статті (1 – у співавторстві) – у періодичних виданнях іноземних держав (у тому числі 1 – у виданні, що включено до наукометричної бази даних Web of Science), 21 публікація – у матеріалах наукових конференцій, 19 праць (10 – у співавторстві) – додатково відображають результати дисертації.

8. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації. Структура і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Зміст монографії і наукових публікацій автора відображають основні результати і висновки, що розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації Тушко К. Ю. Вони засвідчують високий науково-теоретичний рівень рецензованої дисертаційної роботи.

9. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи наукову новизну, теоретичне і практичне значення рецензованого дослідження вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання щодо його можливого удосконалення.

1. На нашу думку, дещо не коректно сформульовано сьоме завдання дослідження – «Експериментально перевірити ефективність технології реалізації системи та педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії». Враховуючи, що педагогічні умови є складником системи підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до професійної взаємодії, технологія реалізації системи забезпечує одночасно і їх реалізацію, тому немає необхідності їх ефективність перевіряти окремо.

2. В п.1.3 (стор.98-99) здійснено аналіз нормативних документів, що регулюють діяльність Державної прикордонної служби України, зокрема таких як: Указ Президента України «Про Концепцію розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року», «Комплексна програма реконструкції та розвитку державного кордону до 2015 року», «Стратегія національної безпеки України», однак, на нашу думку, потребує уточнення, яке значення у зазначених документах відводиться здатності до професійної взаємодії офіцерів Державної прикордонної служби України.

3. На сторінках 113 та 119, автор робить висновок за результатами вивчення наукової літератури про рівневу систему взаємодії: мікрорівень, мезорівень та макрорівень. Доцільно було більш детально зупинитися на характеристиках та особливостях виокремлених рівнів професійної взаємодії майбутніх офіцерів ДПСУ, а не обмежуватися лише формами професійної взаємодії майбутніх офіцерів-прикордонників.

4. У п.3.1 на с.172 здобувач вводить поняття «компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників у здійсненні професійної взаємодії». Хоча в п.3.2 схарактеризовано саме здатність майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії, як результат підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії (с.173). Незрозуміло яким чином ці поняття корелюють між собою.

5. Дещо некоректно представлено цільовий блок «Моделі системи підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії» (рис.4.1). Так, на наше переконання, такий складник як Освітньо-професійні програми, навчальні плани, методичні матеріали доцільно було розмістити в технологічному блоці моделі Це обумовлено тим, що вони є засобами реалізації технології системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії й відображають зміст, форми підготовки. Це ж стосується методичних основ, що розміщені в цільовому блоці. Так як методичні основи розкриваються через технології, методи й методичні заходи підготовки і вказані саме у технологічному блоці моделі, тому не доцільно про них зазначати в цільовому блоці.

6. В додатку С доцільно було замість переліку ділових та рольових ігор, відповідно до назви додатка, навести їх приклади (сценарії проведення) для формування у курсантів здатності до професійної взаємодії, щоб можна було використати це напрацювання в подальших дослідженнях та освітній практиці інших закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників.

Однак висловлені зауваження і побажання мають дискусійний характер та суттєво не впливають на загальний високий науково-теоретичний рівень дисертаційної роботи Тушко Клавдії Юріївни.

Загальний висновок

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційне дослідження Тушко К.Ю. «Система підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії» є завершеною, фундаментальною самостійною науковою роботою, яка містить нові науково обґрунтовані результати в галузі професійної освіти, які дали змогу автору здійснити комплексне вирішення актуальної проблеми щодо наукового обґрунтування теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії. Враховуючи нагальність і важливість, наукову новизну, достовірність й суттєве практичне значення результатів дослідження, дисертація Тушко Клавдії Юріївни «Система підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до професійної взаємодії» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.) щодо докторських дисертацій, а його автор – Тушко Клавдія Юріївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри технологічної та
професійної освіти і декоративного мистецтва
Хмельницького національного університету

І. В. Андрощук

Підпис І. В. Андрощук засвідчую,
Проректор з наукової роботи

О. М. Синюк